

ПОСЕЛЕННЯ ЛИПИЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ БІЛЯ с. ГАНАЧІВКИ НА ПЕРЕМИШЛЯНЩИНІ

У 1998 р. Звенигородський загін археологічної експедиції Львівського університету продовжив наукове археологічне обстеження околиць "княжого града" Звенигорода. У польовому сезоні поблизу сіл Станимира, Коросна, Селинська та Ганачівка було відкрито кілька різночасових пам'яток. Одна з них - селище липицької культури.

Селище розташоване на відстані 2,5-3 км на схід від с.Ганачівки Перемишлянського р-ну Львівської обл. в урочищі Галайків Кут. У 0,3 км на північ від селища проходить автомобільна дорога Ганачівка-Затемне. Селище розташоване з південно-західного боку невисокого пологого пагорба, який з півночі та заходу примикає до річкової долини, а зі сходу та з півдня - простяглося в підніжжі гористого масиву Гологірського кряжу.

Липицька культура належить до однієї з груп дакійського населення, яке в процесі міграції в перших століттях нашої ери розселилось у Верхньому Подністров'ї. Назва культури походить від великого могильника, відкритого І.Коперницьким у 1889 р. біля с.Верхньої Липиці

Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл.¹

Нині на землях Верхнього Подністров'я відомо понад 20 пам'яток дакійських племен, серед яких можна виділити селища - Незвисько, Ремезівці, Водники, могильники - Гринів, Болотня, одиночні поховання - Чижиків, Колоколин.

Вивченням пам'яток липицької культури займалися К.Гадачек, М.Смішко, І.Свешніков, В.Баран, Д.Козак, В.Цигилик, Л.Крушельницька та інші дослідники.

Важливо відзначити, що культура набула значно більшого поширення на території сучасної Угорщини,² Румунії,³ Словаччини⁴. За тривалий період дослідження липицьких пам'яток вивчено багато важливих питань матеріальної та духовної культури, господарсько-виробничої діяльності та суспільного життя дакійців у Подністров'ї.

Зауважимо, що Подністров'я було одним з регіонів України, де в перших століттях нашої ери відбувалися складні етнокультурні процеси, зумовлені міжплемінними контактами

1. Цыгылык В.Н. Липицкая культура // Археология Прикарпатья, Вольни и Закарпатья. Раннеславянский и древнерусский периоды. -К., 1990 -С. 12.

2. Parducz M. Denkmaler Sarmatenzeit Ungarns. -Budapest, 1941. -Т. 1. Tabl. 8,9.

3. Parvan V. Getica. -Bucuresti, 1926. -С. 184.

4. Тоčík A. Kotazke osidlenia johozapadneho Slowenska na zlome letopočtu //Ар., 1959. -С. 841-863.

та взаємовпливами. Характерні риси липицької культури виявлено серед матеріалів зарубинецької, пшеворської, черняхівської культур, що часто приводило до утворення змішаних культурних комплексів, зокрема - зубрицької групи.¹ Досі не з'ясованими залишаються питання чисельності дакійського населення у Подністров'ї, сітки поселень, історичної долі та ін.

Урочище, де було відкрито селище, упродовж тривалого часу оброблялось, що якоюсь мірою негативно вплинуло на стан збереження пам'ятки. Тепер тут знаходиться пасовище для громадської худоби.

Селище належить до населених пунктів відкритого типу. Воно простягалось продовгуватою смугою (приблизно 40x150 м) вздовж лагідного південно-західного схилу пагорба і займало площу близько 0,6 - 0,7 га.

У східній окраїні селища було закладено розкоп (10x8 м), де виявлено залишки житлової споруди (житло 1) напівземляного типу. Вона мала квадратну форму (4,4x4,6 м), вертикально рівні, вирізані в материк стінки та рівну, добре втопану долівку. Заглиблення житла становило 1,1-1,2 м від сучасної поверхні, глибина врізу у материкову основу - 0,6-0,7 м.

Заповнення житла не було однорідним. Його верхню

1. Козак Д. Н. Памятники первых веков нашей эры в Поднестровье // Славяне на Днестре и Дунае. -К., 1983. -С.98.

частину заповняла чорна гумусна земля, перемішана з вугликами та невеликими каменями. Іноді траплялися фрагменти керамічного посуду та грудочки глиняної обмазки. У нижніх шарах будівлі знайдено значну кількість уламків кераміки, глиняної обмазки, пряслице, куски металевого шлаку, кістки тварин та інші знахідки.

Найбільшу групу знахідок становлять керамічні вироби, які представлені різними за формою, розмірами, способом виготовлення та призначенням посудинами. Зауважимо, що посуд ліпної роботи порівняно з гончарним становить значну більшість (37:4).

Ліпні посудини за складом глиняної маси, формами виготовлення та якістю можна поділити на дві групи. До першої слід віднести посудини, які мають товсті стінки, нерівну шорсткувату або легко згладжену поверхню. Одна з посудин мала конічну форму, кілька — тюльпаноподібну, значна більшість це опуклобокi горщики. Характерно, що такі форми посуду властиві великим, середнім та невеличким виробам. Посудини більших розмірів мають масивні вертикальні ручки або суцільні горизонтальні ручкоподібні наліпи. Для чашок, які мають конічну форму, характерні масивні вушка.

Іноді поверхня горщиків прикрашена наліпними валиками з поперечними пальцевими вдавленнями. Простежується 16 різних комбінацій нанесення валикового типу орнаментациї

(рис. 1; 2; 4). Окремий тип орнаменту складає наліпний валик, на якому замість пальцевих вдавлень виконано серію косих насічок (рис. 2:4).

Вінця посудин легко згладжені. На конічних та тюльпаноподібних горщиках вони плавно розхилені. На опуклобоких горщиках - розхилені назовні або увігнуті до середини.

Друга група ліпної кераміки характеризується вищою якістю виготовлення. Товщина стінок є меншою (0,4-0,6 см), ніж у попередньої групи (0,8-1,2 см). Посудини ліпше випалені, їх поверхня рівна, добре вигладжена, часто має ознаки лощення чорного або коричневого кольору, тоді як посуд першої групи має світло-коричневий колір. До цієї групи слід віднести миски, опуклобокі горщики (рис. 9).

Денця у першій групі кераміки масивні, рівні, у другій - трапляються різні їхні типи, які дають змогу простежити еволюцію цієї частини виробу від простого дна до денця на кільцевій підставці, що є особливо характерними у гончарних посудинах (рис. 3).

У глиняному тісті першої та другої груп простежуються домішки дрібного піску, органіки. Орнамент у другій групі не спостерігається; лише в одному з випадків він виконаний у вигляді зигзагоподібної лінії, нанесеній у верхній частині виробу.

Гончарного посуду знайдено в значно меншій кількості,

ніж ліпного. Керамічне тісто майже не містить жодних домішок. Поверхня гончарних посудин гладенька, має лощення сірого, рідше чорного кольору. Для гончарної кераміки характерні чаші на високій ніжці, опуклобок горщики, глечики.

Серед керамічних речей, знайдених під час обстеження житла, привертає увагу невелике пряслице (діаметр - 3,7 см, отвір - 0,6 см), виготовлене з уламка лощеного горщика, причому чорне лощення є лише з одного боку пряслиця, інший бік має сірий колір. Його поверхня гладенька, міцна, що свідчить про добрий випал та якість виробу. У житлі знайдено два ножі різної довжини (13 і 9 см), шило, пряжки. Цікаву знахідку являє собою кам'яний точильний брусок.

У нижніх шарах житла виявлено грудки шлаку, криці та деревного вугілля. Знайдено також відлиту метал з відбитком нижньої частини горщика. Ці матеріали свідчать про ймовірність залізобного виробництва у межах житла. Проте залишків залізоплавильного горна виявити не вдалося. Приблизно в середній частині житлової споруди на рівні долівки виявлено значне скупчення глиняної обмазки. З одного боку один з фрагментів має рівну, випалену поверхню, а з протилежного - характерні відбитки трави, пруття, палок. Останні в діаметрі не перевищували 3 см. Вірогідність існування ливарного виробництва у житловій споруді засвідчують також невеликі кульки металу та шлаку, знайдені в округлій ямі (0,8-0,9 м), що знаходилась нижче від долівки

споруди на 0,3-0,4 м. Яму заповнював чорний гумусований ґрунт з великою кількістю вугликів, дрібних кусочків кераміки та обмазки.

Досліджене житло 2 знаходилося на протилежному, південному краї селища. У розкопі 10x8 м виявлено сліди напівземляної споруди, яка була заглиблена на 1-1,3 м від сучасної поверхні. Материкове заглиблення становило близько 0,7 м. Споруда мала майже квадратну форму (4,5x4,8 м), вертикально рівні, вирізані в матеріку стінки, рівну, добре втоптану долівку.

Із заповнення ями найбільшу групу знахідок становили уламки ліпного керамічного посуду, які за якістю виготовлення, формою, складом керамічного тіста, кольором та орнаментациєю є близькими до вищеописаного посуду першої та другої груп, знайдених у житлі 1. Однак окремі горщики представляють нові типи орнаменту. Зокрема, на єдиному з горщиків тюльпаноподібної форми нанесено орнамент у вигляді серії ямкоподібних горизонтальних заглиблень на середній, найбільш розширеній частині посудини (рис. 5:1). Кілька горщиків мали орнамент у вигляді наліпних округлих гудзиків (рис. 5; 7).

На одній з посудин орнамент являв собою неглибокі, округлої форми вдавлення, які також мають горизонтальне розміщення (рис. 6:3)

Характерно, що в заповненні будівлі не виявлено жодних

залишків металовиробництва (шлак, криця, металеві злитки). З металевих виробів знайдено ніж (довжиною 11 см) (рис. 10:7). Отже, можна припустити, що в межах селища виділялися певні особи, які займалися тим чи іншим виробництвом.

У житлі знайдено невелике пряслице, яке було зроблене з уламка ліпної посудини (діаметр 3 см, отвір - 0,6 см) (рис. 10:1), а також фрагмент друшляка (рис. 10:4).

Серед вищезгаданих знахідок на долівці житла виявлено кістяк людини. Скелет лежав біля скупчення вугликів, кераміки, попелу та кількох невеликих каменів (ймовірно, домашнє вогнище), які знаходились ближче до північної стінки споруди. Положення та місцезнаходження скелета не дає підстав говорити про поховання. Можливо, цей факт свідчить про складність політичної ситуації, яка виникла в III ст. н. е., і пояснює, чому дакійські племена зникають з Верхнього Подністров'я.

Отже, результати археологічних досліджень селища липицької культури дали багато нового матеріалу, який відображає особливості та характерні риси господарсько-виробничого комплексу, житлового будівництва та історичної долі дакійських племен в період їх перебування у Верхньому Подністров'ї.

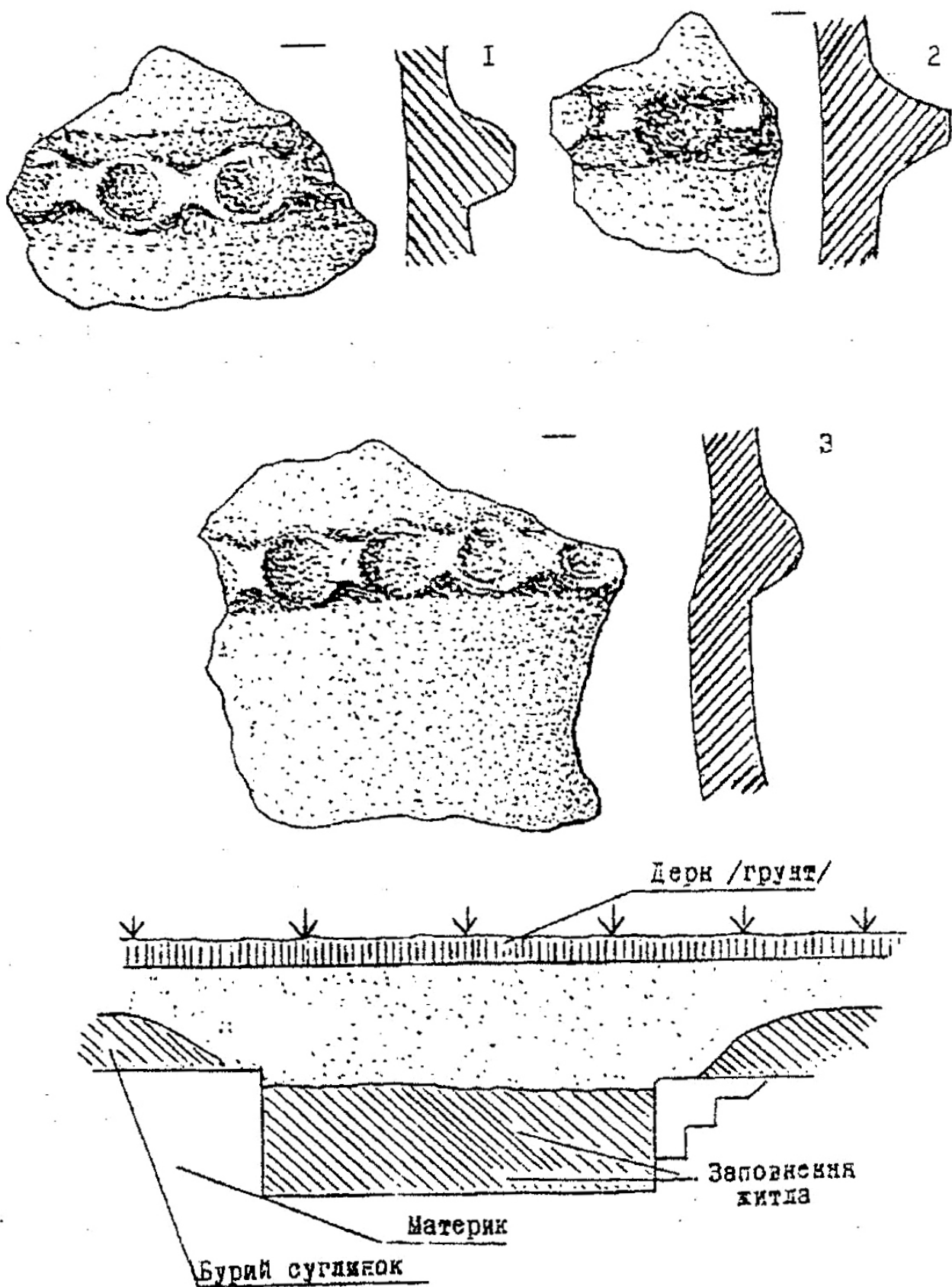

Рис.1. Ганачівка. 1-3 - зразки валикового орнаменту;
4 - умовний переріз житлової споруди.

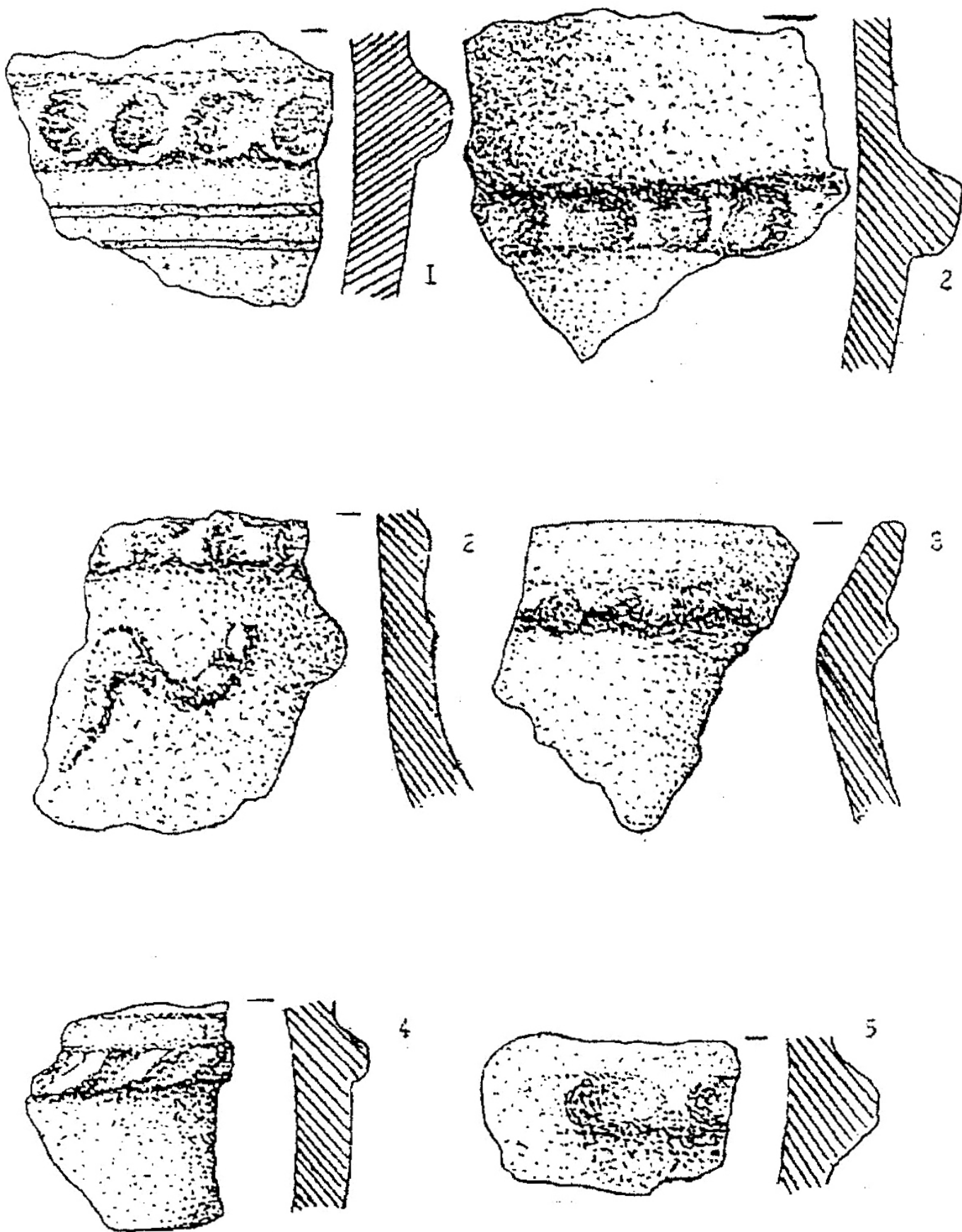

Рис.2. Ганачівка. Урочище Галайків кут. Зразки орнаменту з селища липицької культури.

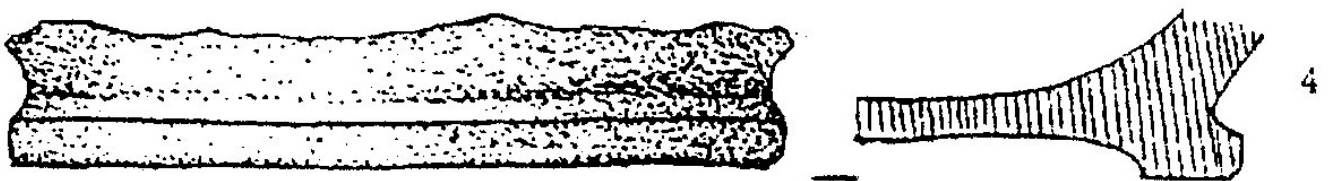
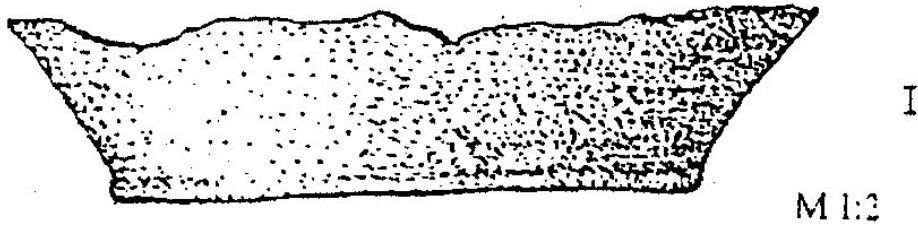

Рис. 3. Ганачівка. Урочище Галайків кут.
Зразки донець липицької кераміки.

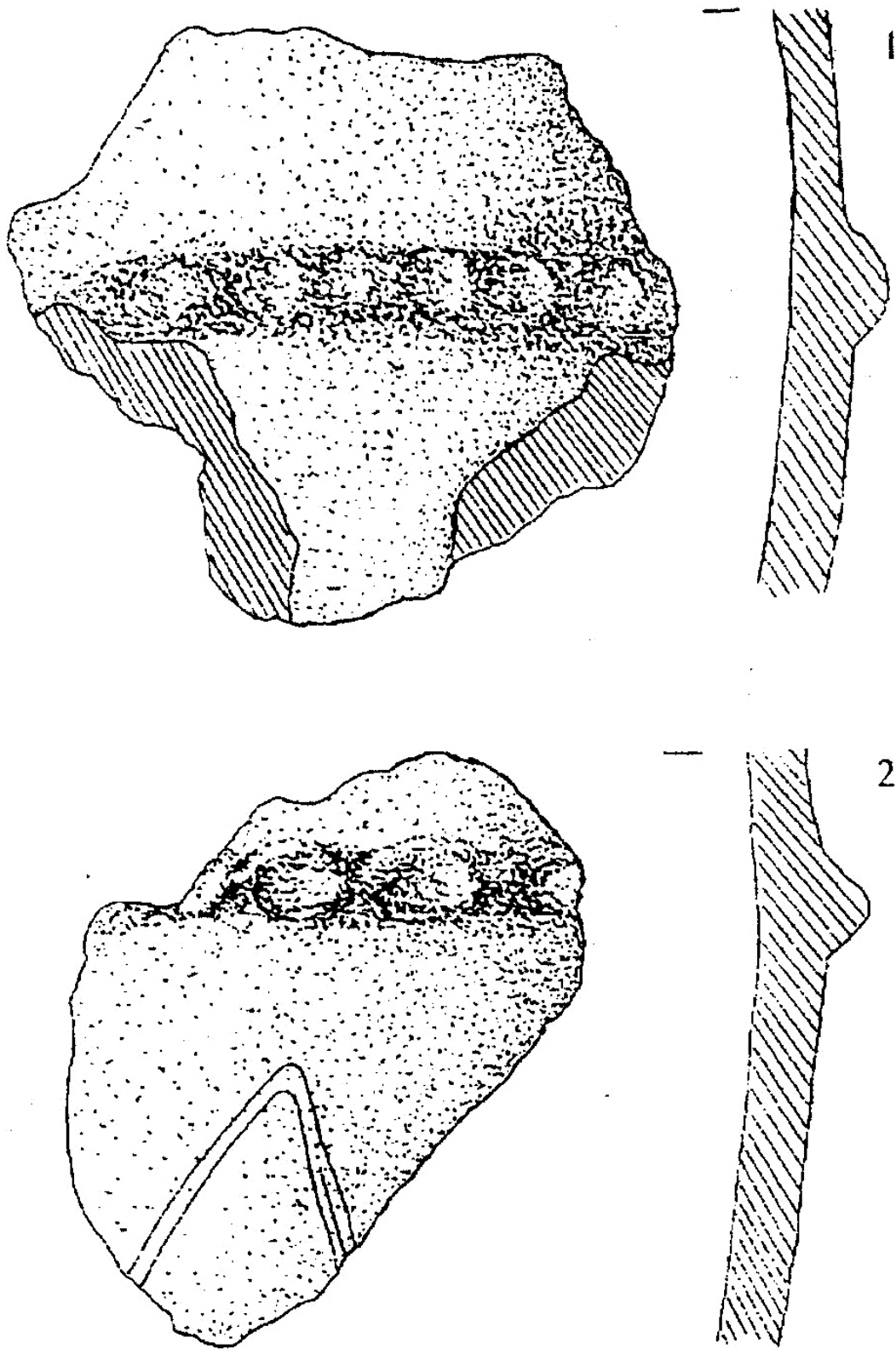

Рис.4. Ганачівка. Урочище Галайків кут.
Зразки валикоподібного орнаменту з селища
липицької культури.

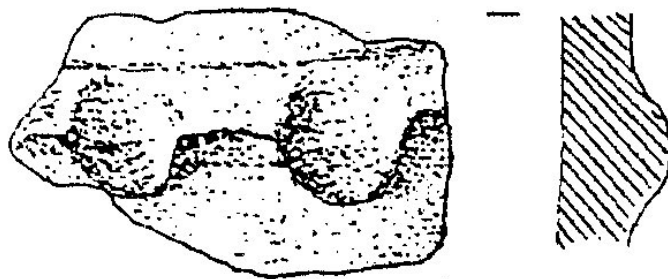
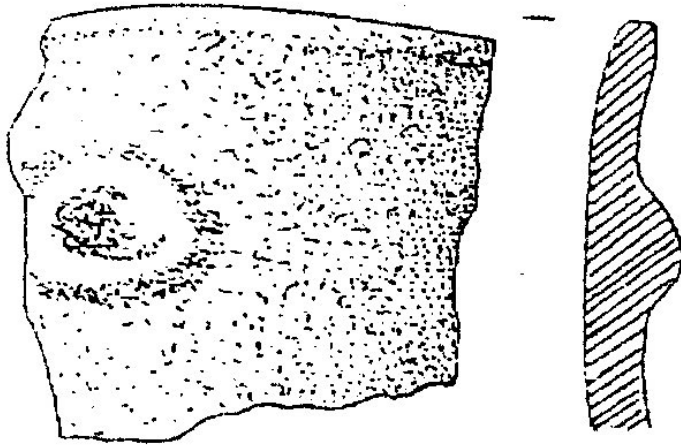
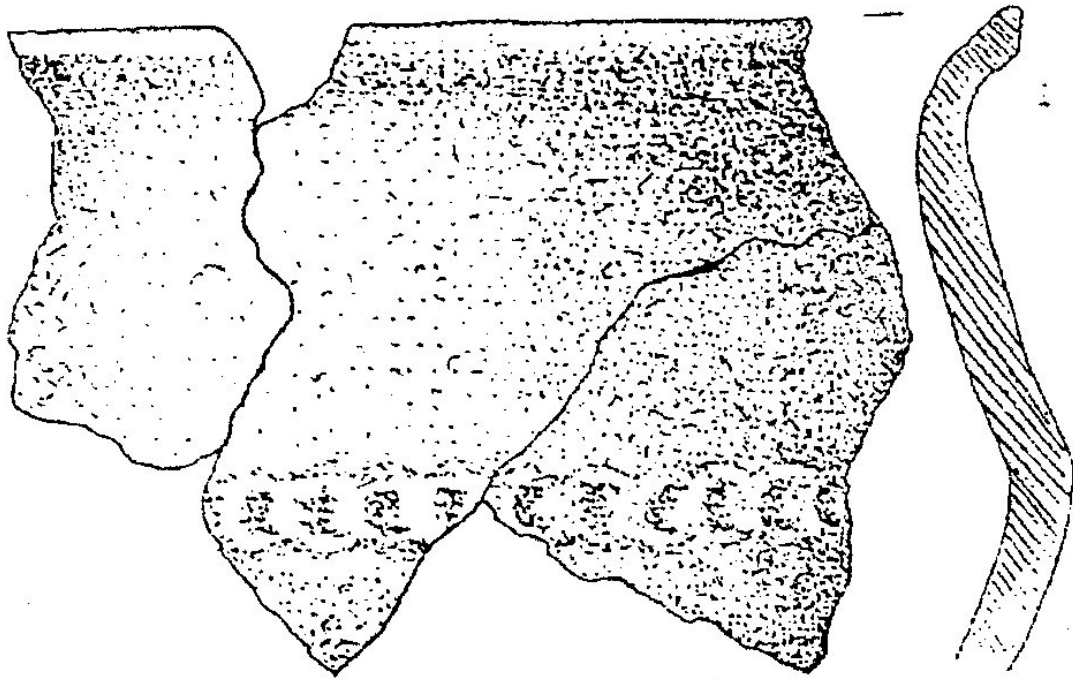

Рис.5. Ганачівка. Урочище Галайків кут.
Зразки кераміки липицької культури.

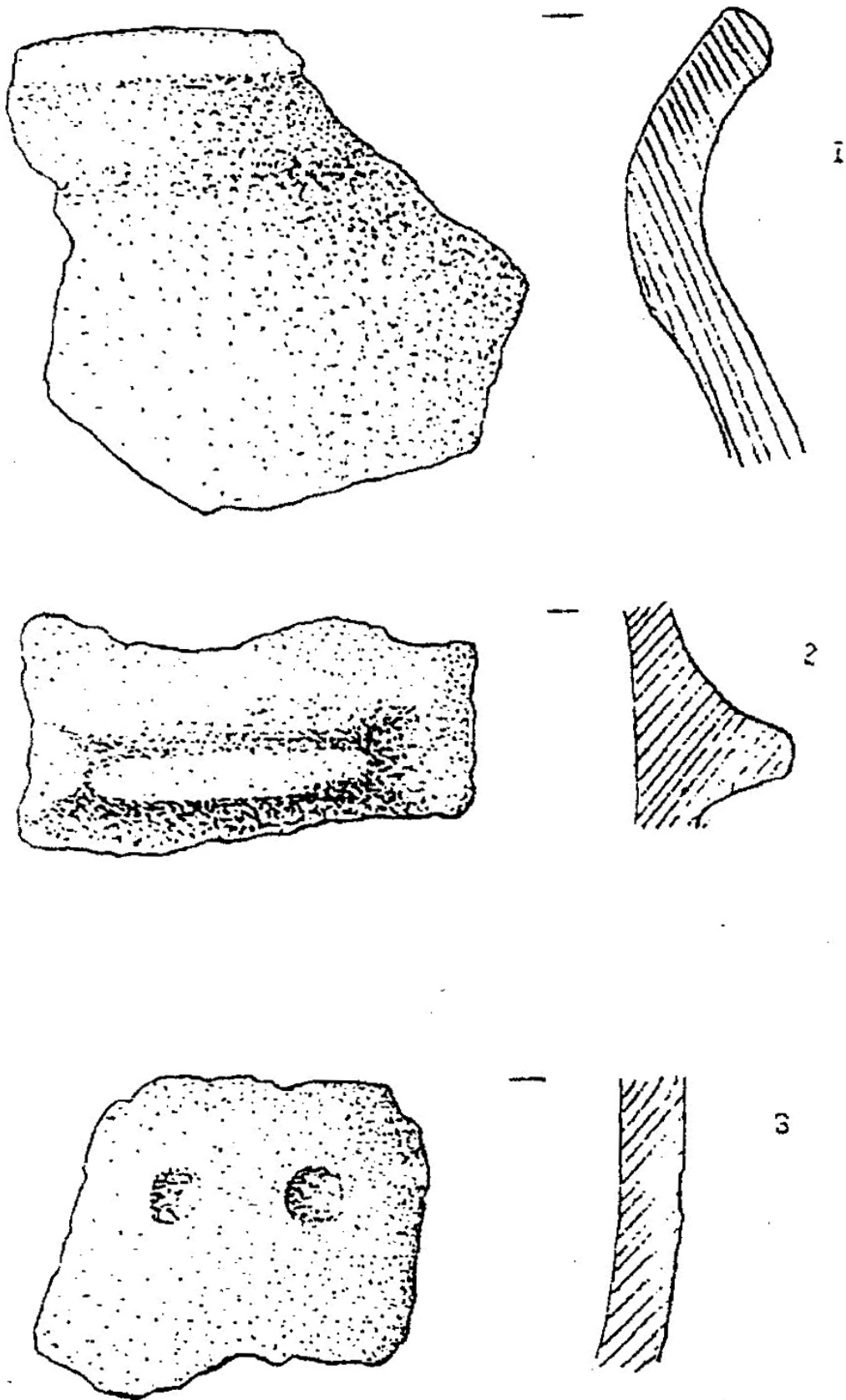

Рис.6. Ганачівка. Урочище Галайків кут.
Фрагменти посуду липицької культури.

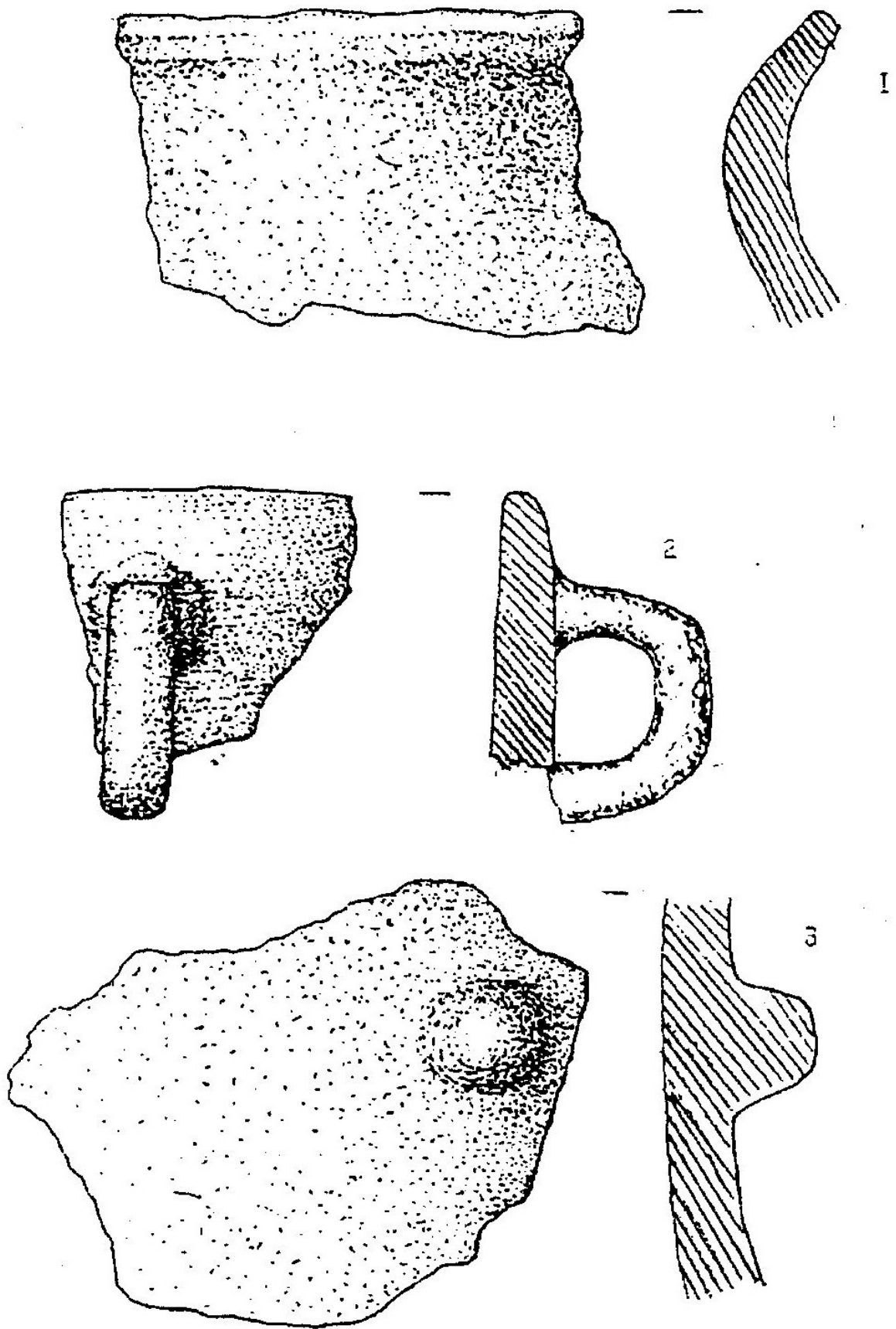

Рис.7. Ганачівка. Урочище Галайків кут.
Фрагменти посуду липицької культури.

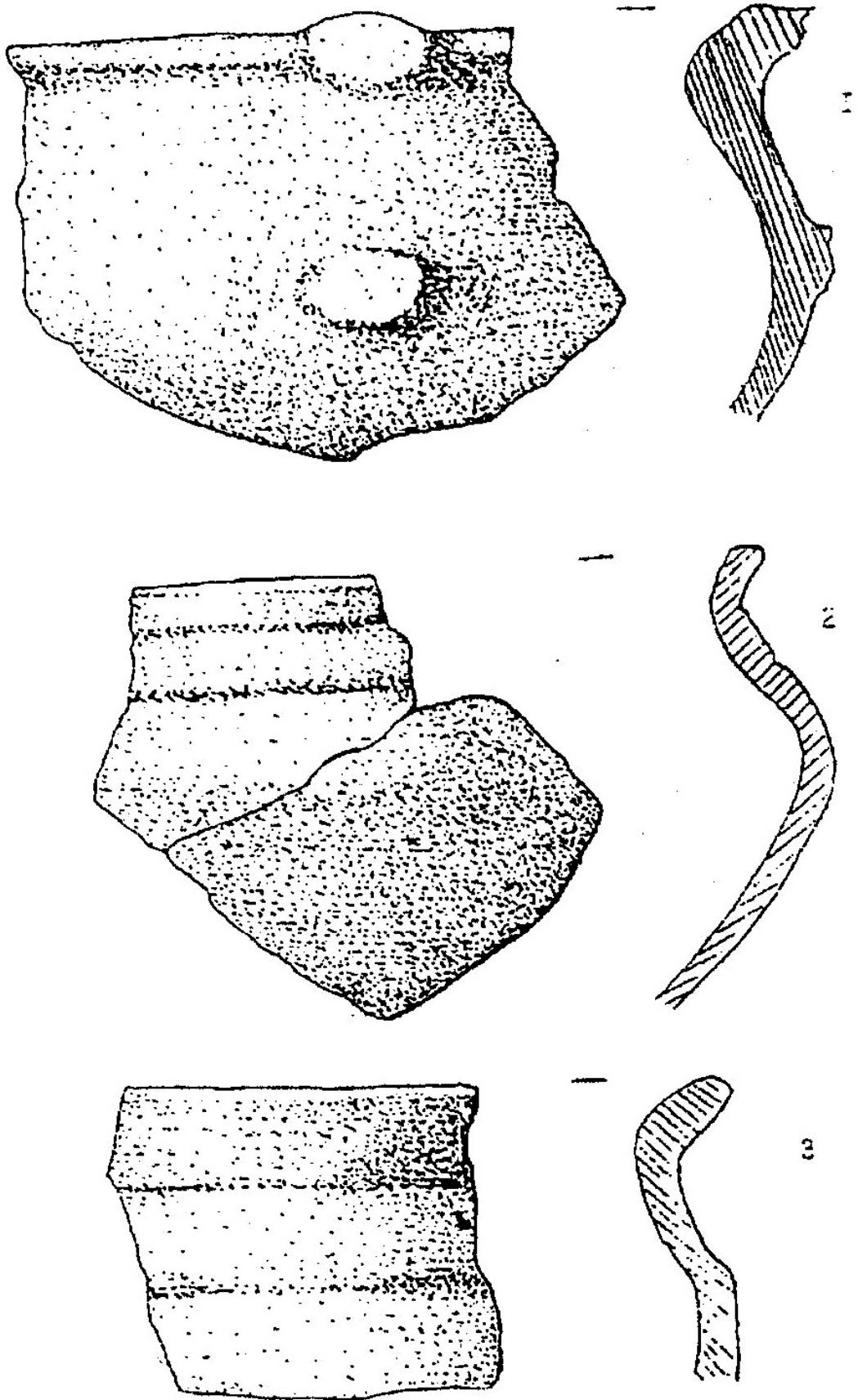

Рис.8. Ганачівка. Урочище Галайків кут.
Фрагменти посуду липицької культури.

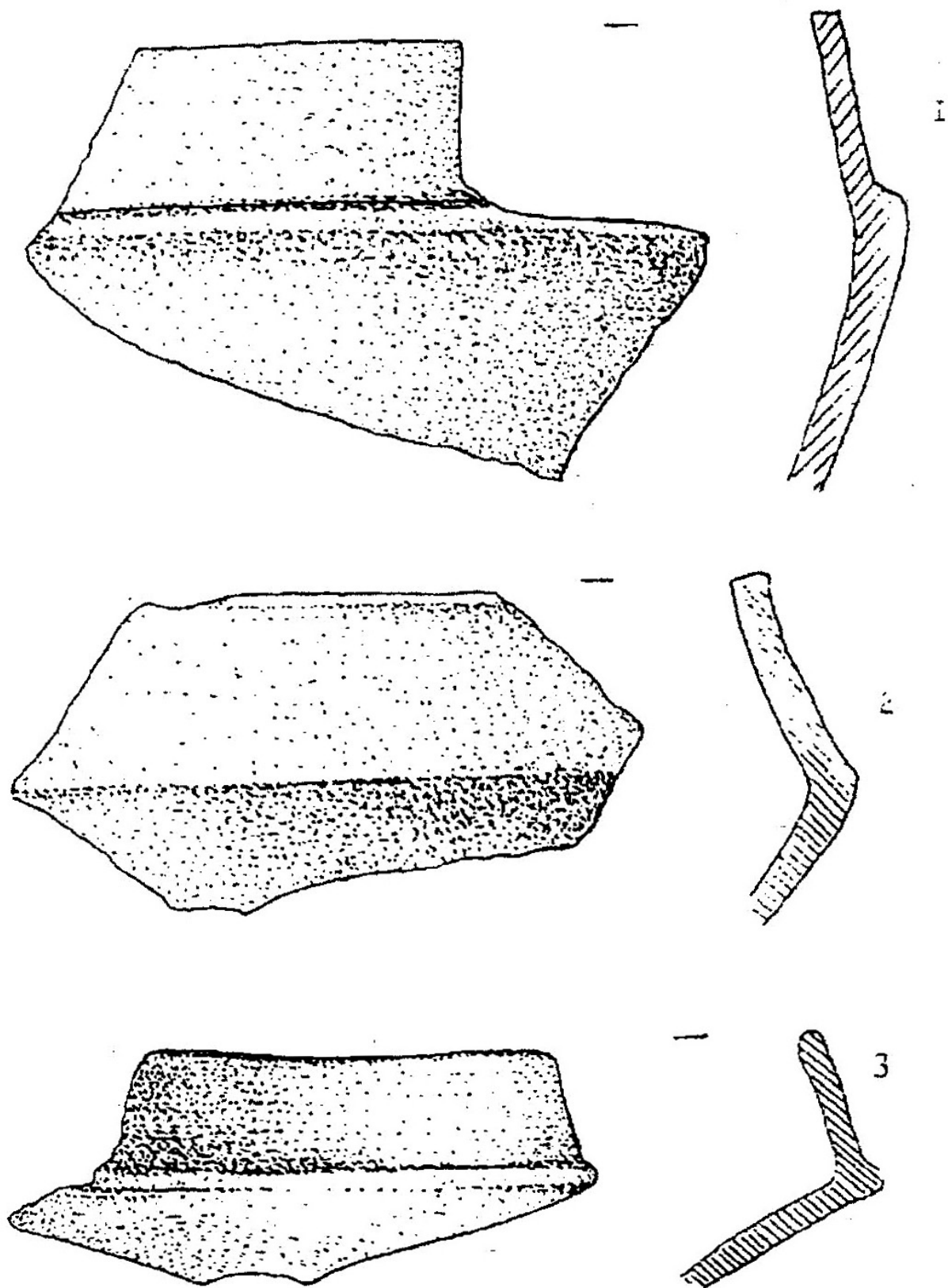

Рис.9. Ганачівка. Урочище Галайків кут.
Фрагменти посуду липицької культури.

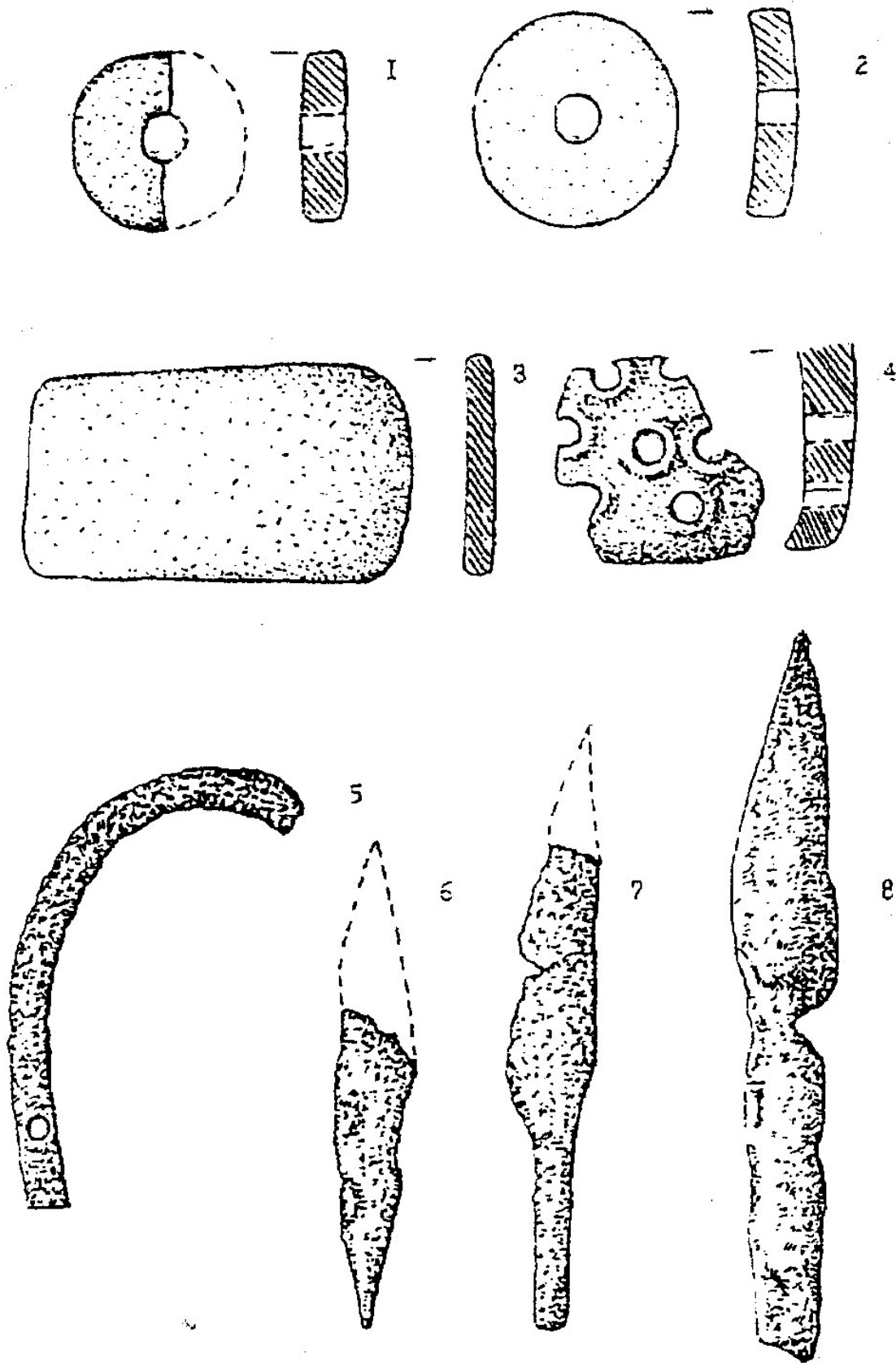

Рис.10. Ганачівка. Урочище Галайків кут. Знахідки з селища липицької культури: 1,2 - пряслиця, 3 - точильний брусок, 4 - фрагмент кераміки, 5-8 - металеві вироби.